

Тема номера: Межі утопії

РЕДАКЦІЯ VERBUM

28 ЖОВТНЯ 2021

Шановні читачі! Чи мріяли ви колись про досконалий світ, де все буде справедливо, затишно і сприятиме розкриттю найкращих людських рис?

Фото: Alesia Kazantseva

Якщо так, то ви не самотні. Історія знає чимало мрійників, і від деяких із них до нас навіть дійшли описи того, у чому має полягати досконалість світу і які правила потрібно встановити, щоб забезпечити щастя чи принаймні справедливість для всіх (і хай ніхто не лишиться

обділеним). Спершу утопійні історії розповідали у формі філософських і політичних трактатів, дивлячись на вигадані зразкові суспільства ззовні: ось подорожній, який там побував, ділиться враженнями; ось для мандрівника, який туди потрапив, влаштовують екскурсію. Із цього ракурсу ідеї здавалися гармонійними, хоча запитання, мабуть, виникали: гм, раби в ідеальному світі? І треба отримувати довідку, щоб поїхати в інше місто? І заради спокою прогнати всіх літераторів?

А потім трапилося ХХ століття, і за утопійні концепції взялися романісти, яких цікавили вже не тільки загальні принципи досконалих суспільств, а й долі конкретних осіб у них. Скоро стало ясно, що імміграція все-таки відрізняється від туризму: слухати про ідеальний світ цікаво, зазирнути туди на екскурсію — пізнавально, але от стати його повноцінним мешканцем — ні, дякую. Щоби злякатися потенційної можливості встановлення якоїсь досконалої системи, що пануватиме над нами, достатньо згадати, що ми самі — не зовсім досконалі, не цілковито передбачувані, не вкладаємося в суворі норми ні тілами, ні думками, ні душами. А якщо врахувати, що будь-який утопійний проєкт тут, на землі, буде плодом такої самої неідеальної людини — може, хіба трошки більше спраглої влади, трошки впевненішої у своїй непомильності й готової на трошки більше насильства, ніж середньостатистична особа, — стає особливо жаско.

У цьому випуску «Вербуму» ми розмірковуємо про те, як прагнення до ідеалу поєднується з людськими недоліками — і з найбільшою перешкодою з усіх, свободою волі.

Отець Петро Балог розповідає про Йоахима Фіорського, який у ХІІ столітті на основі аналізу Святого Письма й ретельних підрахунків провістив, що людство от-от стане на прямий шлях до досконалості. Цього «от-от» ми, щоправда, досі не дочекалися, але останні сто років виявилися багатими на спроби батогами погнати світ у бік ідеалу. Чи немає тут впливу Йоахима?

Ольга Герасименко придивляється до місця, яке автори антиутопій відводять вірі у своїх концепціях суспільств, де все пішло не так. У якихось інтерпретаціях релігія — це один із інструмент поневолення, в інших — засіб трансгресії та опору тоталітарним системам. Який із антиутопійних сценаріїв найімовірніший для нас і яку роль у ньому отримає Церква?

Ірина Старченко нагадує, що кожна антиутопія — це для когось досконалий світ, а в кожній утопії знайдуться люди, яким вона все-таки не пасуватиме. Утім, це не означає, що зі статусом кво не треба нічого робити і що марно прагнути справедливішого, кращого суспільства. Та необхідно зважати на ситуації, у яких «чійсь уявлення про прекрасне утілюються через обмеження прав і свобод інших людей» — це виразний знак того, що щось іде не так.

Максим Карповець замислюється про можливість екологічної утопії — втечі від зіпсутої цивілізації у свободу дикої природи, де можна збудувати досконалу спільноту... чи все-таки ні? Відмежуватися від суспільства й жити за своїми правилами — хороший план, якщо ви самітник або лайфстайл-коуч, клієнти якого приїздять на тижневе перезавантаження. Коли ж ідеться про більші спільноти і тривалішу ізоляцію від великого світу, проблем не уникнути.